

Hidrohegemonya Bağlamında Kırgızistan ve Tacikistan Arasında Yaşanan Golovnoy Krizi

The Golovnoy Crisis Between Kyrgyzstan and Tajikistan in the Context of Hydro-Hegemony Concept

Mehmet Töre Yıldırım

Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı,
İstanbul, Türkiye,
m.tore.yildirim@gmail.com

Geliş Tarihi/Received: 15.05.2026
Kabul Tarihi/Accepted: 15.06.2026
Yayımlanma Tarihi/ Published Online:
16.06.2026

Öz: Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra Fergana Vadisi'nde Moskova'nın mutlak otoritesi kalkmış, bölge bağımsızlığına yeni kavuşan ülkelerce idare edilmeye başlamıştır. Kendi güvenlik algılamaları ve vatandaşlarının beklentileri kısıncında ülkeler kendi ajandalarını uygulamaya başlamış, bölge kaynak paylaşımı ve sınır uyumsuzluklarının merkezi haline gelmiştir. Çoğu kez taraflar bölgesel uyumsuzlukları bir güç mücadelesi olarak ele almış ve çözümsüzlüğü körükleyerek toplumsal çatışmaları kronikleştiren uygulamalara başvurmuştur.

Bu çalışma Golovnoy su paylaşım tesisi odağında Fergana Vadisi'nin iki ülkesi, Kırgızistan ve Tacikistan arasında yaşanan su paylaşım uyumsuzluklarını hidrohegemonya çerçevesinde analiz etmektedir. Bu çerçevede ilk bölümde çalışmanın dayandığı hidrohegemonya ve müzmin toplumsal çatışma kavramları açıklanacak, ardından Golovnoy'un bölge açısından arz ettiği önem ve tesis üzerinde yaşanan meşruiyet tartışmaları incelenecek, son bölümde ise bölgede 2021 ve 2022 yıllarında yaşanan silahlı çatışmalar analiz edilecektir.

Anahtar Kelimeler: Hidrohegemonya, Müzmin Toplumsal Çatışma, Golovnoy, Kırgızistan-Tacikistan Sınır Çatışmaları, Su Güvenliği

Abstract: After the collapse of the Soviet Union, Moscow's absolute authority in the Fergana Valley ended and the region began to be administered by newly established countries. Region countries began to apply their own agendas between their own security perceptions and the expectations of their citizens and consequently, the region became a center of resource sharing and border disputes. Most of the time, region countries have perceived regional disputes as a power struggle, fueling the deadlock and extending social conflicts.

This study analyzes the water sharing disputes between Kyrgyzstan and Tajikistan, focusing on the Golovnoy water sharing facility in the framework of hydro-hegemony. In this context, firstly the concepts of hydro-hegemony and protracted social conflict concepts that the study is based on will be explained, then the importance of Golovnoy for the region and the legitimacy debates on the facility will be examined, finally the armed conflicts between Kyrgyzstan and Tajikistan in 2021 and 2022 will be analyzed.

Keywords: Hydro-hegemony, Protracted Social Conflict, Golovnoy, Kyrgyzstan-Tajikistan Border Conflicts, Water Security

Extended Abstract

The collapse of the Soviet Union created a central authority vacuum in the Fergana Valley, the most strategic and densely populated region of the Turkic world. Water resources and infrastructure systems, no longer under Moscow's absolute control, have become central to the sovereignty struggles, security perceptions, and border disputes of the newly independent states. This study aims to analyze the chronic water sharing disputes between Kyrgyzstan and Tajikistan, focusing on the Golovnoy water distribution facility, a strategic nodal point. The study examines how water has transformed from a purely technical issue into a tool for regional power struggles and social conflict, using the theories of hydro-hegemony and protracted social conflict.

The theory of hydro-hegemony, developed by Mark Zeitoun and Jeroen Warner, explains how material power, bargaining power, and ideological power shape asymmetrical relationships in water basins. Within this framework, it is emphasized that states attempt to establish dominance over water through strategies such as resource capture, integration, and containment. Edward Azar's theory of protracted social conflict argues that disagreements stem not only from immediate crises but also from deep structural problems such as ethnicity, identity, and the inability to meet basic needs. This study hypothesizes that the parties' perception of the water issue as a hydro-hegemonic power element creates an irreversible climate of distrust at the societal level.

The Golovnoy facility is a critical structure located on the Isfara River, a tributary of the Seyhun (Syr Darya) River, and determines the agricultural irrigation regime of the region. The root of the dispute lies in border ambiguities inherited from the Soviet era. Tajikistan bases its argument on 1927 maps to prove the facility is within its borders, while Kyrgyzstan defends 1955 maps showing the facility as being on its territory. The obsolescence of the 1980 water sharing protocol and the aging infrastructure have created fertile ground for the parties to accuse each other of "water theft." While it is difficult to speak of an absolute hydro-hegemon at this point, Kyrgyzstan, with the advantage of being an upstream country, is pursuing a resource capture strategy; Tajikistan, on the other hand, is conducting coercive diplomacy using its military capacity and population superiority.

The armed conflicts of 2021 and 2022 demonstrated that the water dispute had evolved into a protracted social conflict. The events, which began with Tajikistan's attempt to install cameras at the facility in 2021, escalated into a crisis involving heavy weapons and civilian casualties. The repeated conflicts in 2022 showed that the parties coded the water issue as a matter of ontological security. Through media and official discourse, water was transformed from a humanitarian need into a symbol of national loyalty and sovereignty. In this process, the "us" and "them" divide sharpened, trust between peoples was eroded, and states consolidated nationalism through water to conceal their failed nation-building processes.

The study concluded that the Golovnoy crisis is not simply a technical sharing issue, but a cycle of hydro-hegemony waged by the parties using different power parameters. The use of hard power and ideological knowledge construction have transformed the region into a hydro-political tension laboratory. However, the Khujand Declaration, signed in 2025, offers a glimmer of hope for escaping this zero-sum game. Establishing lasting peace depends on abandoning the use of water as a weapon, building a regional regime based on technical cooperation, infrastructure modernization, and rational data sharing. In conclusion, the key to peace in the Fergana Valley lies not in military fortifications, but in the equitable and sustainable management of transboundary waters.

1. Giriş

Tarih boyunca medeniyetlere can veren su, günümüzde uluslararası uyuşmazlıkların merkezine yerleşmiştir. Bu hayati kaynak, devletlerin dış politika stratejilerinde bir güç unsuru haline gelmiştir. Öte yandan su, bir istikrarsızlık ve çatışma faktörüdür. Su kaynaklarının yönetimi bir mühendislik

meselesi olmanın ötesine geçerek egemenlik, güvenlik ve bölgesel üstünlük mücadelesinin mütemmim cüzü haline gelmiştir. Bu bağlamda Antonio Gramsci'nin ortaya attığı hegemonya kavramı, Mark Zeitoun ve Jeroen Warner tarafından revize edilerek hidrohegemonya teorisine dönüştürülmüştür.

Bu çalışma, Türk Dünyası'nın en hassas bölgelerinden biri olan Fergana Vadisi'nde Kırgızistan ile Tacikistan arasında yaşanan su paylaşım uyuşmazlıklarına odaklanmaktadır. Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından bölgede yaşanan delimitasyon uyuşmazlıkları ve Moskova yönetiminden bölge ülkelerine devrolan altyapı sistemlerinin yönetiminde çıkan sorunlar, Fergana Vadisi'ni hidropolitik bir gerilim hattına dönüştürmüştür. İki komşu ülke arasında Golovnoy su dağıtım tesisinde kesişen uyuşmazlıklar, bölgesel iş birlikleri oluşturmak yerine tarafları düşmanlaştıran ve bölgesel statükoyu sürdürmek için kullanılan bir araca dönüşmüştür.

Bu bağlamda çalışma Golovnoy su dağıtım tesisi merkezli su yönetimi pratiklerinin Kırgızistan ve Tacikistan arasında bölgenin nasıl bir hidropolitik gerilim laboratuvarına dönüştüğüne cevap aramaktadır. Çalışmada bu temel soruya cevap aranırken bölgede tarafların uyguladığı hidrohegemonik stratejiler ve iki halk arasında oluşan müzmin toplumsal çatışma dinamikleri de incelenecektir. Bu sorulara cevap arayan çalışmada, su paylaşımına ilişkin uyuşmazlıklarda tarafların konuyu hidrohegemonik bir çerçeveden ele almasının müzmin toplumsal çatışmaları tetiklediği temel hipotezi sınanacaktır. Bu kapsamda çalışma üç ana bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde çalışmanın nirengi noktasını oluşturacak olan hidrohegemonya ve müzmin toplumsal çatışma açıklanacaktır. İkinci bölümde iki ülke arasında uyuşmazlıklara konu olan Golovnoy su dağıtım tesisinin paylaşım rejimi, Sovyetler Birliği dönemi uygulamalarından günümüze kadar incelenecek, Golovnoy'un bölgesel önemi aktarılacak ve günümüzde yaşanan uyuşmazlıkların temelleri açıklanacaktır. Çalışmanın son bölümünde ise 2021 ve 2022 yıllarında bölgede yaşanan çatışmalar aktarılacak; tarafların sert güç uygulamaları, ideolojik bilgi inşası ve diplomatik girişimlerinin sınırları, hidrohegemonya teorisine göre analiz edilecek ve yaşananların iki toplumu müzmin toplumsal çatışma iklimine nasıl sürüklediği takip edilecektir.

2. Kavramsal Çerçeve

Gramsci'ye göre hegemonya kavramı, bir toplumsal grubun zor ve rıza mekanizmalarını kullanarak kendi düşüncesini toplumun geneline yayması ve bu yolla siyasi ve ahlaki açıdan üstünlük kurmasıdır (Gramsci, 2025, s. 248). Mark Zeitoun ve Jeroen Warner'ın geliştirdiği hidrohegemonya kavramı ise, hegemonya kavramının hidropolitik bir yorumu olup, bir nehir havzasında kıyıdaş devletler arasındaki su kontrolünün, tıpkı hegemonya kavramında olduğu gibi güç ilişkileri üzerinden şekillendiğini vurgulamaktadır. Bu yaklaşıma göre bir su havzasında düzenin kaynağı sadece hidrohegemonun maddi gücünün kaynağı gibi değişkenlere de bağlı değildir, aktörlerin coğrafi konum ve su rejimi gibi değişkenler de belirleyicidir (Rossi, 2022, s. 29). Bu tanıma göre güç bağımlı değişken, güç asimetrisinin yönünün belirlenmesinde büyük bir ağırlığı olan ve değiştirilmesi mümkün olmayan coğrafi konum sabit değişken ve sadece iklim değişikliği, paylaşım miktarı, alternatif kaynaklara erişebilirlik gibi faktörlere bağlı olarak önem derecesi değişebilen su rejimi ise bağımsız değişken olarak ifade edilebilir.

Tanımdan hareketle bağımlı değişken olan gücün üç unsuru bulunmaktadır. Bunlar; maddi güç, pazarlık gücü ve ideolojik güçtür. Maddi gücün kaynağı ekonomik, askeri ve teknolojik kapasitedir. Pazarlık gücü, gündemi belirleme ve kuralları kontrol etme yeteneği olarak tanımlanabilir. İdeolojik güç, hidrohegemonun diğer aktörlerin rızasını alabilme ve alternatif fikirleri etkisizleştirebilme kapasitesidir (Zeitoun ve Warner, 2006, ss. 442-443). Hegemonyanın temel belirleyicisi olan güç faktörü, hidrohegemonya kavramı çerçevesinde bir bağımlı değişken konumunda değerlendirilebilir. Bu durum hidrohegemonyanın daha farklı bir dinamiğe sahip olduğunu göstermektedir.

Hidrohegemonya kavramı, suyun fiziksel mülkiyetinin belirlenmesi ve suyun nasıl yönetileceğine dair kural koyma yeteneği ile doğrudan ilgilidir. Hegemon devlet su üzerindeki kontrolünü kaynak yakalama,

entegrasyon ve çevreleme stratejileriyle sağlar. Kaynak yakalama stratejisi; suyu fiziksel olarak kontrol etmek amacıyla hayata geçirilen baraj ve kanallar gibi projelerle su kullanımını fiilen yönlendirecek gücün ele geçirilmesi, entegrasyon stratejisi, hidrohegemonun diğer kıyıdaş devletleri kendi statükosunu meşrulaştırmak için iş birliğine zorlaması, çevreleme stratejisi ise hidrohegemonun diğer kıyıdaş devletlerin aksiyon almasını diplomatik ve askeri yollarla sınırlaması olarak özetlenebilir (Zeitoun ve Warner, 2006, s. 444).

Yukarıda bahsedilen unsurlar açısından havza ülkeleri arasında bir güç asimetrisi oluştuğunda hidrohegemon ortaya çıkmış olur. Asimetri arttıkça, hidrohegemonun izleyebileceği yöntem yelpazesi olumludan olumsuzu doğru genişler. Güç asimetrisi azken hidrohegemon entegrasyon gibi daha yapıcı stratejiler izlerken güç asimetrisi arttıkça çevreleme gibi daha yıkıcı yöntemler izleyebilecek güce erişmiş olur (Tandan, 2021, s. 3). Yapıcı yöntemler ile hidrohegemonun liderlik odaklı yönetim pratikleriyle su kaynağını kıyıdaş ülkeler arasında adil paylaşımının sağlanması kastedilirken, yıkıcı yöntemler ile hidrohegemonun güç asimetrisinden istifade ederek kaynak üzerinde tahakküm kurması ve güç asimetrisini daha da derinleştirmesi kastedilmektedir (Gama, 2023, s. 7). Yıkıcı yöntemler su kıtlığı, gıda arzının daralması ve hastalıklar gibi çevresel sıkıntılara yol açarken havza ülkeleri arasındaki diplomatik ilişkileri daha kırılğan hale getirmektedir.

Öte yandan tıpkı hegemonya kavramında olduğu gibi hidrohegemonya kavramı için de bir döngüden bahsedilebilir. Dolayısıyla hidrohegemonya, el değiştirebilen ve bu yüzden sürekli yeniden üretilmesi gereken bir süreçtir. Hidrohegemon mevcut durumunu korumak için coğrafi konum, iklim ve güç avantajlarını sonuna kadar kullanırken hidrohegemonya altındaki aktörler karşı hegemonya geliştirmek için uğraşmaktadır. Menga'nın "hidrohegemonya döngüsü" olarak açıkladığı bu süreç ile diğer aktörlerin de kaynak yakalamak gibi stratejik hamlelerle bir hidrohegemonu dönüşmesi mümkündür (Menga, 2018, ss. 37-39). Bu sebeple barajlar, su tutma ve enerji üretme kapasitelerinin ötesinde bağımsızlığın sembolü olarak değerlendirilmektedir. Örneğin Rogun Barajı, Tacikistan'ın enerji talebini karşıladığı gibi enerji ihracatı potansiyeli de sunmaktadır. Fakat Özbekistan, Ceyhun Nehri'nin akışını azaltacak olması ve doğuracağı kuraklık riski sebebiyle Rogun Barajı'nın inşasına tepki göstermiştir. Tacikistan'daki Rogun barajı; askeri, ekonomik ve teknolojik güç avantajını elinde tutan Özbekistan'a karşı yukarı havza ülkelerinin bir stratejik hamlesi olarak yorumlanabilir.

Uluslararası hukuk normları, hidropolitik güç asimetrisinin artmaması ve kıyıdaş ülkelerin su kullanım sınırlarının belirlenmesi için belirli ilkeler ortaya koymuştur. Özellikle "Makul ve Hakkaniyetli Kullanım İlkesi" ve "Zarar Vermeme Yükümlülüğü" yukarı ve aşağı havza ülkeleri arasında gerilimi dengelemeyi amaçlayan ilkelerdir. 1997 tarihli Birleşmiş Milletler Uluslararası Su Yolları Sözleşmesi ile kıyıdaş ülkelerin su kullanım şekilleri düzenlenmeye çalışılmışsa da yeterliliği hala sorgulanmaktadır. Örneğin Birleşmiş Milletler Uluslararası Su Yollarının Ulaşım Dışı Kullanımı Hukukuna İlişkin Sözleşme'nin 7(2) maddesi, su kaynağına zarar veren devletlerin zararı telafi etmesi için uygun tedbirleri almasını zorunlu kılar (United Nations, 1997, s. 5). Fakat hangi tedbirlerin uygun olacağı, kıyıdaş ülkeler arasındaki güç farkına göre yorumlanmaktadır.

Öte yandan kıyıdaş ülkelerin tanıdıkları sözleşmelerin ortak olmayışı da uluslararası hukukun sorun çözmedeki yetersizliğini artırmaktadır. Örneğin 1997 tarihli New York Sözleşmesi'ne göre yukarı havza ülkeleri, belirli bir hacmin altındaki baraj inşası ve işletmesi ile ilgili havza ülkelerine ön bildirimde bulunmak, belirli bir hacmin üstündeki baraj inşası ve işletmesi ile ilgili ise havza ülkelerinden onay almak durumundadır (Makharamov, 2023, s. 24). Fakat Fergana Vadisi'nin yukarı havza ülkeleri Kırgızistan ve Tacikistan, yürüttükleri Rogun ve Kambarata baraj projeleri sebebiyle 1997 tarihli New York Sözleşmesi'nin kısıtlayıcı maddelerine mesafeli yaklaşmış ve imzalamamıştır (Yalçın ve İmagambetova, 2022, s. 11).

Uluslararası hukuk normlarının uygulanabilirliğinin önündeki bir diğer engel de sosyopolitik gerilimlerin su kaynakları üzerindeki iş birliği imkanlarını güçleştirmesidir. Özellikle Fergana Vadisi gibi

kozmpolit alanlarda, su paylaşımı sadece hukuki değil aynı zamanda sosyopolitik bir sorundur. Bölgesel istikrar ve güvenlik riskleri de uluslararası hukuk normlarının uygulanabilirliğini güçleştirmektedir. Bu riskler altında devletlerin çıkarlarını koruma eğilimleri, uluslararası hukuk normlarının uygulanması ve iş birliği süreçleri önünde engel teşkil etmektedir. Uluslararası hukuk normlarının yeniden işlerlik kazanabilmesi için söz konusu risklerin azaltılması ve bölgesel aktörler arasında karşılıklı güven inşasına yönelik politikaların geliştirilmesi gerekmektedir (Benvenisti, 2002, ss. 22-24).

Su havzasında güç asimetrisinin artması ve çözümün gecikmesi, halklararası güven duygusunun yıpranmasına ve kırılanlıkların artmasına sebebiyet vermektedir. Bu noktada müzmin toplumsal çatışma kuramı açıklayıcı olmaktadır. Edward Azar müzmin toplumsal çatışma teorisini, uyumsuzluk konularının anlık olaylarla tetiklense de derin yapısal sorunlara dayanan süreçler olduğu varsayımı üzerine inşa etmiştir. Azar'a göre çatışmaları tetikleyen temel unsurlar; etnisite, kültür ve din gibi toplumsal unsurlardır. Başarısız ulus inşa süreçleri, ekonomik kısıtlar ve halklararası güven eksikliği gibi politik gerçeklikler heterojen toplum yapılarıyla birleştiğinde müzmin toplumsal çatışmalar için zemin hazırlanmış olur (Azar, 1990, s. 7).

Bölgede temel ihtiyaçların karşılanamaması, müzmin toplumsal çatışmalar için uygun iklimi sağlayan ikinci özelliştir. Azar temel ihtiyaçları; bireyin fiziksel olarak hayatta kalabilmesine ilişkin sağlık, barınma ve beslenme gibi güvenlik ihtiyaçları, grupların toplumsal kabul görmesine ilişkin sosyal içerme ihtiyacı ve karar alma mekanizmalarına katılıma ilişkin siyasal ihtiyaçlar olarak üç kategoride ele almıştır (Azar, 1990, ss. 7-8). Yaşanan ekonomik ve siyasal istikrarsızlıklarla söz konusu ihtiyaçların giderilmesine ilişkin kapasiteleri daralan devletlerin toplumsal çatışmaların kronikleşmesinde etkisi büyüktür.

Azar'a göre devletlerin sorun çözme kapasitelerini daraltan bir diğer etken de uluslararası bağlantılardır. Ülkelerin uluslararası bağımlılıkları, halkın çözüm üretme beklentisi içinde olduğu politik aktörleri dış müdahalelere açık hale getirmekte, karar alma süreçlerini etkilemektedir. Bölgesel ve küresel aktörlerle kurulan bağlantılar, ülke içinde siyasal kurumsallaşmanın etkilenmesine ve toplumsal yapının yıpranmasına sebep olabilir (Azar, 1990, s. 11).

Müzmin toplumsal çatışmalar, halklararası güven yeniden tesis edilmedikçe her an çatışma hatta savaş potansiyeli arz eden uzun soluklu süreçlerdir. Tarafların korkuları, inançları ve olumsuz deneyimleri uyumsuzlukları besleyen psikolojik zemini oluşturmaktadır. Uygun koşullar oluştuğunda sönümlenmiş gibi görünen sorunlar hızla halklararası çatışmalara ya da savaşlara varan devletlerarası krizlere dönüşme potansiyeline sahiptir (Azar, 1990, s. 15). Dolayısıyla nihai bir çözüme ulaşmayan uyumsuzluklar her an yeniden alevlenme riski ile kalıcı bir döngüye hapsolmuştur.

3. Hidropolitik Bir Fay Hattı Olarak Golovnoy

Fergana Vadisi'nde sınır aşan suların yönetimi, yakın tarih içinde merkezi bir yapıdan çok merkezli bir yapıya dönüşerek karmaşık bir rekabet sorununa evrilmiştir. Sovyetler Birliği'nin dağılmasından önce bölgesel su kaynakları 1960 yılında kurulan Merkezi Asya Enerji Sistemi (Энергетическая Система Центральной Азии) aracılığıyla Moskova merkezli tek taraflı bir enerji rejimi şeklinde idare edilmiştir. Söz konusu dönemde merkezi yönetimin kontrolünde geniş çaplı arazi ıslahları yapılarak bölge sulamalı tarıma elverişli hale getirilmiş, Seyhun ve Ceyhun Nehri havzalarında bir iş bölümü oluşturulmuştur. Bu iş bölümüne göre yukarı havza yönetimleri olan Kırgızistan ve Tacikistan'ın kış aylarındaki enerji ihtiyacı aşağı havza yönetimleri olan Özbekistan, Türkmenistan ve Kazakistan tarafından karşılanmış, buna karşılık yaz aylarında yukarı havza yönetimlerinin su tutma kapasitesi düşürülerek aşağı havza yönetimlerinin tarım yapabilmeleri sağlanmıştır (Wang vd., 2021, s. 8).

Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından bölge ülkeleri enerji arzı ve su paylaşımı konularını kendi ulusal çıkar ve egemenlik anlayışlarına göre yorumlamış ve SSCB döneminde bir şekilde işleyen entegre

su yönetim modeli, Fergana Vadisi'ndeki bir başka uyuşmazlık kaynağına dönüşmüştür. Su kaynaklarının mülkiyeti sorunu, Kırgızistan ile Tacikistan arasındaki sınır uyuşmazlıklarının temelini oluşturmuştur. Müzakereler sırasında karşılaşılan en büyük engel, esas alınacak haritanın hangi döneme ait olması gerektiğidir. Tacikistan, 1927 yılında çizilen ilk haritanın esas alınması gerektiğini iddia ederken Kırgızistan, 2. Dünya Savaşı sonrasında bölgesel altyapı faaliyetlerinin başlamasından sonra oluşturulan 1955 tarihli haritanın esas alınması gerektiğini savunmaktadır. 1927 tarihli haritada verimli Fergana Vadisi havzasında Golovnoy tesisini de içinde barındıracak ölçüde geniş bir toprağa sahip olan Tacikistan, bu harita üzerinden tezlerini inşa etmektedir. Öte yandan Kırgızistan, 1955 tarihli haritanın güncelliğini ve ortak mutabakatla oluşturulmasını gerekçe göstererek Golovnoy'un Kırgızistan topraklarında kaldığı bu haritanın geçerli olduğunu iddia etmektedir (Mammadova, 2026).

Uyuşmazlıkların temelinde yer alan Golovnoy su dağıtım tesisi, inşa edildiği tarih olan 1971 yılından beri bölgenin su yönetim merkezidir. Seyhun'un bir kolu olan İsfara Nehri üzerinde yer alan Golovnoy su dağıtım tesisi, Kırgızistan'ın güneyindeki Batken bölgesinin 15 km batısında bulunmaktadır. İsfara Nehri'nin suyunu yine Kırgızistan sınırlarında bulunan Tortgul barajına yönlendiren Golovnoy, bu sayede sadece Kırgızistan'da 9000 hektarlık tarım arazisini beslemektedir (Central Asia Climate Information Portal, 2025).

1980 tarihli protokole göre İsfara Nehri sularının %55'i Tacikistan'ın, %37'si Kırgızistan'ın ve %8'i Özbekistan'ın kullanımına ayrılmıştır (Central Asia Climate Information Portal, 2025). Bu bölüşüm oranları düşünüldüğünde; memba konumundaki Kırgızistan'ın kaynak yakalama potansiyelinin, aşağı havza ülkesi olan Tacikistan'ın 1980 yılında ihtiyaç duyduğu su miktarı sebebiyle merkezi yönetimce kısıtlandığı söylenebilir. İsfara Nehri'nin su paylaşım rejiminde geçerli olan son mutabakat olması sebebiyle Tacikistan 1980 yılı planlamasının devam etmesi gerektiği iddiasındadır. Bu uyuşmazlığa, tesisin eskiyen altyapısı ve düzgün çalışmayan ölçüm cihazları sebebiyle tarafların birbirlerini su çalmakla suçladığı vakalar da eklendiğinde (Yalçın ve İmagambetova, 2022, s. 6) Golovnoy, Fergana Vadisi'nde devamlılık arz eden bir gerilim noktasına dönüşmektedir.

Kırgızistan ile Tacikistan arasındaki güç ilişkisi düşünüldüğünde mutlak bir asimetriden bahsetmek mümkün değildir. İsfara Nehri'nin membama sahip olmanın getirdiği yapısal avantaja sahip olan taraf Kırgızistan'dır. Bu avantaj Kırgızistan'a kaynak yakalama avantajı sağlamaktadır. Nitekim Golovnoy'un sularını Tortgul barajına yönlendiriyor olması Kırgızistan'ın su tutma kapasitesini de artırmaktadır.

Tacikistan ise maddi güç gibi güç asimetrisinin bağımlı değişkenini oluşturan nüfus ve askeri kapasite noktasında ön plana çıkmaktadır. 10,6 milyon nüfusuyla Tacikistan, 7,2 milyon nüfuslu Kırgızistan'dan yaklaşık 1,5 kat daha kalabalıktır. Ayrıca büyük bir iç savaş tecrübesi yaşamış olan Tacikistan, 2000'li yılların başından itibaren güvenlikçi politikalarını sürdürmüş ve bu noktada askeri kapasitesini artırmıştır. Öte yandan Kırgızistan, coğrafi olarak Tanrı Dağları ile kuzey-güney yönlü bölünmüştür. Bu durum Kırgızistan'ın çok ciddi lojistik ve güvenlik zafiyetleri yaşamasına sebep olmaktadır. 1999 yılında Özbekistan İslami Hareketi (ÖİH) militanlarının Batken'e düzenlediği baskında, Özbekistan ile yaşanan Ungartav krizinde ve 2010 yılında Oş ve Celalabad şehirlerinde Kırgızlar ile Özbekler arasında çıkan kanlı çatışmaların bastırılmasında Kırgızistan'ın özellikle güney bölgelerinde yaşanan olaylara müdahale ederken ciddi zorluklar yaşadığı bilinmektedir (Karaca ve Yıldırım, 2021).

Su paylaşım uyuşmazlıkları, Fergana Vadisi'nin iki ülkesi açısından da ontolojik bir güvenlik riskidir. Kırgızistan için Golovnoy'un egemenliği; Batken, Oş ve Celalabad gibi güney bölgelerinin insan güvenliği, su güvenliği ve enerji güvenliği bağlamında devletle kurduğu bağı test edebildiği bir alandır. Tacikistan açısından ise İsfara Nehri'nin kapasite kaybı yaşamadan bölgeye ulaşması, hızla artan nüfusun gıda güvenliği bağlamında vazgeçilmezdir. Taraflar arası güven eksikliği, bölgede mutlak bir güç asimetrisinin bulunmaması ve diplomatik girişimlerin yetersizliği gibi nedenlerle bölgedeki su yönetiminin geleceği SSCB'nin bıraktığı muğlaklık mirasının gölgesinde şekillenmektedir.

4. Kırgızistan-Tacikistan Çatışmaları ve Sosyopolitik Etkileri

Bağımsızlık sonrası Kırgızistan ile Tacikistan arasındaki uyuşmazlıklar birçok kez tarafların sert güç uygulamalarına başvurdukları olayları doğurmuştur. Çıkan olaylara diplomatik yollarla kalıcı çözüm üretemeyen Tacikistan ve Kırgızistan, gerek halklararası güven eksikliğinin yarattığı kırılğan toplumsal iklimin baskısı gerekse çözümsüzlüğün iç politik sıkışmışlıkların aşılması noktasında başvurulan işlevsel bir araç olması sebebiyle sert güç uygulamalarından defaatle faydalanmıştır.

2004 yılında egemenliği Tacikistan'a ait olan ve Kırgızistan topraklarında bulunan Voruh anklavında çıkan olaylar ile 2019 yılında Kırgızistan'ın Köktaş ve Tacikistan'ın Ovçikalaça köyleri arasında çıkan çatışmalarda taraflar sert güç uygulamalarını araçsallaştırmıştır. Bu uygulamalar tarafların kendi vatandaşlarının güvenlik, sosyal ve siyasal ihtiyaçlarının giderilmediğini fark etmelerine sebebiyet vermiş, başarısız ulus inşa süreçlerini görünür kılmış, bağımsızlık sonrasında dahi Rusya Federasyonu'nun bir arabulucu aktör olarak bölgede nüfuzunu artırmasına neden olmuş ve halklararası güven duygusunu onarılamayacak noktalara gerileterek bölgede müzmin toplumsal çatışmaların temelini atmıştır.

2021 yılının Nisan ayında daha önce de ihtilaflar yaşanan Golovnoy su dağıtım tesisinin mülkiyet tartışmaları artmış, Tacikistan tesisin kendi sınırları içinde olması gerektiğini ileri sürerek hak talep etmiştir. Tacikistan'ın tesise usulsüz olarak kamera sistemleri yerleştirmek gibi sembolik provokasyonlara girişmesi Kırgız yetkililerce egemenlik ihlali olarak yorumlanmış ve karşılıklı tolerans düzeyleri oldukça düşen halklar arasında çatışmalar yaşanmıştır. İki gün boyunca devam eden çatışmalarda Tacikistan tarafının havan topları, makineli tüfekler ve profesyonel patlayıcı mühimmatlar kullanması (Radio Free Europe/Radio Liberty, 2021), bu çatışmaların planlı bir girişim olduğu fikrini akıllara getirmiştir.

Çatışmaların ardından kayıp sayılarıyla ilgili tarafların beyanları da farklılık göstermiştir. Kırgızistan 36 ölü ve 189 yaralı açıklarken Tacikistan tarafı 19 ölü ve 88 yaralı olduğunu duyurmuştur (Human Rights Watch, 2022). İki ülkenin güvenlik güçlerinin bölgeye intikaliyle çatışmalar durmuş, sivil yerleşimin zarar görmesi sonucu 58.000 Kırgız Batken'de kurulan kamplara yerleşmek zorunda kalmıştır (Human Rights Watch, 2022). 1 Mayıs'ta taraflar ateşkes ilan etmişse de bölgede askeri hareketlilik durmamış (International Crisis Group, 2021), tarafların birbirlerine karşı güven duygusunu kaybetmiş olmaları nihai bir çözüm için atılan diplomatik adımları sonuçsuz bırakmıştır.

Nihai çözümsüzlük, 2022 yılının Eylül ayında bölgede tansiyonun yeniden yükselmesine neden olmuştur. Bu kez Tacikistan'ın doğrudan askeri güç unsurlarını devreye soktuğu çatışmalarda Kırgızistan 59, Tacikistan 41 can kaybı açıklamıştır. 19 Eylül 2022 tarihinde taraflar arasında ilan edilen ateşkes sonrasında bu kez yaklaşık 140.000 kişi Batken'e nakledilmiştir (Human Rights Watch, 2022).

Taraflar arası yürütülen diplomatik görüşmelerde Tacikistan zorlayıcı diplomasiye yararlanmaya çalışmış ve delimitasyon konusunda Kırgızistan'ı daha tavizkar bir pozisyona sokabilmek için askeri üstünlüğünü kullanmıştır (Mammadova, 2026). Kırgızistan tarafı ise çevreleme stratejisi izleyerek 2021 yılında Batken'in statüsünü değiştirmiş ve bölgedeki askeri tahkimatını artırmıştır (Kudryavtseva, 2021).

Kırgızistan ve Tacikistan'ın medya kullanımı ve resmi söylem açısından Golovnoy krizini milliyetçi bir zemine taşımaya ve toplumsal desteği konsolide etmeye çalıştığı görülmektedir. Açıklanan resmi can kaybı sayıları incelendiğinde Kırgızistan'ın açıkladığı yüksek sayılar mağduriyetlerinin altını çizmektedir. Öte yandan Tacikistan'ın açıkladığı sayıların daha düşük olması, meşru müdafaa hakkını hakkaniyet çerçevesinde kullandığını gösterme çabası olarak değerlendirilebilir. Öte yandan Kırgız basınının Golovnoy'u "işgal altında" olarak nitelemesine mukabil Tacik basınının Golovnoy için "miras" vurgusu yapması da (Mammadova, 2026) tarafların basın aracılığıyla milliyetçi bir anlatı inşa ettiğini göstermektedir. Süreç boyunca taraflar "biz" ve "onlar" ayrımını belirginleştirmeye gayret

göstermişlerdir. Su, bir insan hakkı olmaktan çıkartılıp milli sadakatin turnusolüne dönüştürülmüştür. Tarafların ideolojik güç kullanım biçimleri, kalıcı bir çözümün üretilmemesine ve toplumsal çatışmaların kronik bir hal almasına sebebiyet vermiştir.

Gerek 2021 yılında sivil halka profesyonel mühimmatların verilmesi, gerekse 2022 yılında önceden hazırlanmış tahkimat noktalarından saldırıya geçilmesi, Tacikistan'ın Golovnoy uyuşmazlığını sert güç uygulamalarıyla çözmekte kararlı olduğunu göstermektedir. Diğer taraftan yaşananlar, ülkenin güneyinde yaşayan Kırgız halkında devletin güvenlik sorumluluklarını yerine getiremediği kanısını yaygınlaştırmaktadır. Bölgenin siyasi genlerine işleyen boyculuk olgusu ve Kırgızistan'ın mevcut devlet başkanı Sadır Caparov'un kuzeyde yaşayan Sayaklara mensup olması düşünüldüğünde yaşananların Caparov'a oy kaybettireceği düşünülebilir.

2021 ve 2022 yılında yaşananlar, daha önce iki ülke arasındaki benzer sıkıntıların ardından imzalanan ve sadece sorunları dondurmaya yarayan ateşkes anlaşmalarının yarattığı kırılğan atmosferde gerçekleşmiştir. Bu noktada tarafların uyuşmazlıklara kalıcı çözümler üretemedikleri aşıkardır.

5. Sonuç ve Öneriler

Golovnoy su dağıtım tesisi, Fergana Vadisi'nin en kritik hidropolitik düğüm noktalarından biridir. Kırgızistan ve Tacikistan'ın Golovnoy merkezli uyuşmazlıkların çözümünde uyguladıkları hidrohegemonya stratejileri, tarafların karşılıklı güven duygusunu tükenme noktasına getirmiş ve iki halk arasında müzmin toplumsal çatışmaların kapısını aralamıştır. Her iki ülkenin su kaynağını yanlış milletleşme çerçevesinde yürüttükleri ulus inşa süreçlerinin bir vasıtası olarak görmesi, su üzerinden bir egemenlik algısı ve bölgede kendi tezlerine uygun bir hegemonya inşa etme arzusu, Golovnoy merkezli su yönetimi pratiklerinin Kırgızistan ve Tacikistan arasında bölgeyi nasıl bir hidropolitik gerilim laboratuvarına dönüştüğünü açıklamaktadır.

Tacikistan 2021 ve 2022 yıllarında yaşanan çatışmalarda sahip olduğu askeri kapasite ve nüfus avantajını kullanarak sert güç uygulamalarına başvurmuş, ateşkes döneminde ise bu avantajını sürdürerek zorlayıcı diplomasi yöntemlerinden yararlanmış. Buna mukabil Kırgızistan'ın coğrafi konumunun avantajını kaynak yakalama noktasında Golovnoy'un sularını Tortgul barajına yönlendirerek kullanmış ve çatışmalar sırasında Batken'in statüsünü değiştirerek bölgede askeri tahkimatını artırarak Tacikistan'ı çevrelemeye çalışmıştır. Tarafların uyuşmazlıkları hidrohegemonik bir çerçeveden ele alması, müzmin toplumsal çatışmaları tetiklemiştir.

Tarafların tezleri için dayanak noktası olarak belirlediği 1927 ve 1955 haritaları, Golovnoy uyuşmazlığının tarihsel köklerini oluşturmaktadır. Diplomatik çözüm arayışlarının ise uluslararası hukuk normlarının yerel reelpolitik gerçeklikle uyumlu olmaması ve karşılıklı rıza eksikliği gibi nedenlerle sonuçsuz kaldığı görülmektedir. Bu açıdan Golovnoy krizi Kırgızistan ile Tacikistan arasında bölgesel su paylaşım uyuşmazlıklarının simgesi haline gelmiştir. Golovnoy krizi incelendiğinde taraflar arasında mutlak bir hegemonun bulunmadığı göze çarpmaktadır. Bu sebeple her iki tarafın da güçlü olduğu yönlerini kullanarak farklı hidrohegemonik stratejiler izlediği ve uyuşmazlık sürecinin yeni çatışmalar üreterek güç asimetrisini değiştiren bir hidrohegemonya döngüsüne dönüştüğü görülmektedir. 2021 ve 2022 çatışmaları, su paylaşım uyuşmazlıklarını devletlerarası bir sınır sorunu olmaktan çıkartmış; bölge halkını karşı karşıya getiren, "biz" ve "onlar" ayrımını keskinleştiren, bölgede müzmin toplumsal çatışma iklimi oluşturan bir krize dönüştürmüştür.

31 Mart 2025'te Fergana Vadisi'ni paylaşan üç ülke olan Özbekistan, Kırgızistan ve Tacikistan arasında imzalanan Hucent Deklarasyonu ile taraflar karşılıklı güven artırıcı uygulamaları artırmak, ekonomik alanda teknik iş birlikleri geliştirmek ve sınır uyuşmazlıklarının çözümünde çok taraflı diplomasiye şans vermek noktasında mutabık kalmış; böylece bölgesel uyuşmazlıkların çözümünde yeni bir sayfa açılmıştır (Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Tajikistan, 2025). Bu bağlamda Hucent

Deklarasyonu ile Fergana Vadisi'nde oluşan barış iklimi, uyuşmazlık çözümünde izlenen sert güç uygulamalarından farklı yöntemlere şans verilmesi açısından büyük önem taşımaktadır.

Sert güç uygulamalarının maliyetine mukabil bölgedeki güncel gelişmelerin oluşturduğu barış iklimi ışığında, Fergana Vadisi'nde kalıcı barışın askeri yöntemlerle sağlanamayacağı görülmüştür. Su yönetimi, yanlış milletleşme temelinde yükselen ulus inşası modellerinin kaçınılmaz sonucu olan sıfır toplamli oyunlar dairesinden kurtulmalı ve veri paylaşımı ve altyapı modernizasyonu alanlarında teknik iş birliğine dayalı rasyonel bir zemine taşınmalıdır. Bölgesel uyuşmazlıklarda tarafların teknik iş birliğine başvurması sadece suyun adil paylaşımında değil, kronikleşen toplumsal çatışmaların yarattığı güvensizlik ikliminin dağılmasında da fayda sağlayacaktır.

Makale Bilgi Formu

Çıkar Çatışması Bildirimi: Yazar tarafından potansiyel çıkar çatışması bildirilmemiştir.

Yapay Zeka Bildirimi: Bu makale yazılırken hiçbir yapay zeka aracı kullanılmamıştır.

İntihal Beyanı: Bu makale iThenticate tarafından taranmıştır.

Kaynakça

- Azar, E. (1990). *The management of protracted social conflict: Theory and cases*. Dartmouth Publishing Company.
- Benvenisti, E. (2002). *Sharing trans-boundary resources: International law and optimal resource use*. Cambridge University Press.
- Central Asia Climate Information Portal. (2025, 14 Mart). *How did Tajikistan and Kyrgyzstan divide the Golovnoy water distribution system?*
<https://centralasiacimateportal.org/how-did-tajikistan-and-kyrgyzstan-divide-the-golovnoy-water-distribution-system/>
- Gama, M. (2023). Water weaponisation: The Syrian case. *e-cadernos CES*, 40, 29–56.
<https://doi.org/10.4000/120rj>
- Gramsci, A. (2025). *Gramsci kitabı: Seçme yazılar 1916-1935* (D. Şahiner, Çev.). Dipnot Yayınları.
- Human Rights Watch. (2022, 21 Eylül). *Kyrgyzstan: Civilians suffer in border violence*.
<https://www.hrw.org/news/2022/09/21/kyrgyzstan-tajikistan-border-clashes-prove-deadly-civilians>
- International Crisis Group. (2021, 29 Nisan). *Tajikistan and Kyrgyzstan: Border conflict and resolution prospects* (Asia Report No. 307). <https://www.crisisgroup.org/>
- Karaca, R. K. ve Yıldırım, M. T. (2021, 26–27 Mayıs). *Yeniden Asya açılımı bağlamında Özbekistan-Kırgızistan arasındaki sorunlarda Türkiye'nin arabuluculuk rolü üzerine bir değerlendirme* [Çalıştay sunumu]. Asya-Pasifik Çalıştay: Yeniden Asya Açılımı Çerçevesinde Fırsatlar ve Zorluklar, Çevrimiçi.
- Kudryavtseva, T. (2021, 29 Nisan). *Tajikistan: Kyrgyzstan is trying to illegally seize Golovnoy distribution point*. 24.kg News Agency.
https://24.kg/english/192140_Tajikistan_Kyrgyzstan_is_trying_to_illegally_seize_Golovnoy_distribution_point/
- Makharamov, A. (2023). Contemporary issues of international legal regulation of transboundary water management. *The American Journal of Political Science Law and Criminology*, 5(11), 22–26.
<https://doi.org/10.37547/tajpslc/Volume05Issue11-05>

- Mammadova, G. (2026, Mart). *Pivot to the east: What Armenia and Azerbaijan can learn from Central Asian cooperation?* Topchubashov Center.
https://top-center.org/js/ckfinder/userfiles/files/cr/CR_policy%20paper_ENGLISH.pdf
- Menga, F. (2018). *Power and water in Central Asia*. Routledge.
- Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Tajikistan. (2025). *Statement of countries and international and regional organisations on the signing of important historical documents between Tajikistan, Kyrgyzstan and Uzbekistan*.
<https://mfa.tj/en/main/view/16816/statement-of-countries-and-international-and-regional-organisations-on-the-signing-of-important-historical-documents-between-tajikistan-kyrgyzstan-and-uzbekistan>
- Radio Free Europe/Radio Liberty. (2021, 1 Mayıs). Kyrgyz, Tajik Officials Reach Agreement On Troop Pullback, Truce After Deadly Border Clashes.
<https://www.rferl.org/a/kyrgyz-tajik-border-troop-pullback-deadly-clashes-ceasefire/31232855.html>
- Rossi, C. R. (2022). Water rights and hydro-egoism: Endogenous hegemony and the Grand Ethiopian Renaissance Dam. *Indiana International & Comparative Law Review*, 32(2), 247–286.
<https://doi.org/10.18060/26521>
- Tandan, P. (2021). Challenging hydro-hegemony of India: Resistance of Nepal in the Upper Karnali and Saptakoshi dam project. *Sustainable Water Resources Management*, 7(1), Makale 106.
<https://doi.org/10.1007/s40899-021-00580-2>
- United Nations. (1997). *Convention on the law of the non-navigational uses of international watercourses*. International Law Commission.
https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/conventions/8_3_1997.pdf
- Wang, X., Chen, Y., Li, Z., Fang, G., Wang, F. ve Hao, H. (2021). Water resources management and dynamic changes in water politics in the transboundary river basins of Central Asia. *Hydrology and Earth System Sciences*, 25(6), 3281–3299. <https://doi.org/10.5194/hess-25-3281-2021>
- Yalçın, R. ve Imagambetova, A. (2022). Problems of sharing transboundary water resources in Central Asia. *Akademik Yaklaşımlar Dergisi*, 13(2), 546–566. <https://doi.org/10.54688/ayd.1111305>
- Zeitoun, M. ve Warner, J. (2006). Hydro-hegemony: A framework for analysis of trans-boundary water conflicts. *Water Policy*, 8(5), 435–460. <https://doi.org/10.2166/wp.2006.054>